

O‘ZBEKISTON KOMPOZITORLARINING ASARLARINI O‘RGANISH: NAZARIY ASOSLAR VA TOLIB SODIQOV IJODI TAHLILI

V.Boboyev
QDU

Annotatsiya: Ushbu maqola O‘zbekiston kompozitorlik maktabining shakllanishi, milliy musiqiy merosning zamonaviy kompozitsion jarayonlarga ta’siri, musiqiy tahlilning nazariy-metodologik asoslari hamda Tolib Sodiqov ijodining musiqashunoslik nuqtai nazaridan o‘rganilishini tahlil qiladi. Sodiqovning melodik uslubi, lad-tonallik yechimlari, xalq kuylaridan foydalanish tamoyillari zamonaviy nazariy adabiyotlar asosida yoritiladi.

Kalit so‘zlar: o‘zbek kompozitorlik maktabi, Tolib Sodiqov, maqom, lad-tonallik, intonatsiya, milliy ohangdorlik, musiqiy tahlil

STUDY OF THE WORKS OF UZBEKISTAN COMPOSERS: THEORETICAL BASIS AND ANALYSIS OF TALIB SODIQOV’S CREATION

V.Boboyev
KSU

Abstract: This article analyzes the formation of the Uzbek compositional school, the influence of the national musical heritage on modern compositional processes, the theoretical and methodological foundations of musical analysis, and the study of Tolib Sodiqov’s work from the perspective of musicology. Sodiqov’s melodic style, key-tonal solutions, and principles of using folk melodies are covered on the basis of modern theoretical literature.

Keywords: Uzbek compositional school, Tolib Sodiqov, maqom, key-tonal, intonation, national melodiousness, musical analysis

O‘zbekiston musiqa madaniyati ko‘p asrlik an‘analarga ega bo‘lib, uning tarkibida maqom, xalq kuy-qo‘shiqlari, marosim musiqasi va hofizlik san‘ati yetakchi o‘rin tutadi. XX asrda esa ushbu an‘anaviy musiqiy qatlamlar professional kompozitorlik maktabining shakllanishiga zamin yaratdi. Musiqashunoslar ta’kidlashicha, o‘zbek kompozitorlik san‘ati an‘ana va modernlikning o‘ziga xos uyg‘unligini ifoda etadi.

O‘zbek professional kompozitorlik maktabi XX asr davomida shakllandi va milliy musiqa an‘analarining professional kompozitsiya shakllari bilan uyg‘unlashuvi

natijasida rivojlandi. Kompozitorlar ijodini o'rganish nafaqat musiqa tarixining rivojlanish bosqichlarini ochib beradi, balki ularning asarlarida aks etgan milliy badiiy-estetik tamoyillarni ilmiy asoslash imkonini beradi. Musiqashunos M.Yo'ldoshevning ta'kidlashicha, "o'zbek kompozitorlik ijodida an'ana va innovatsiyaning muvozanati milliy maktabning asosiy belgilaridan biridir" (Yo'ldoshev, 2015).

Shu nuqtai nazardan, O'zbekiston musiqa san'atida muhim o'rin tutuvchi Tolib Sodiqov ijodini nazariy-metodik asosda o'rganish alohida ilmiy ahamiyat kasb etadi.

O'zbekistonda kompozitorlik an'analari tarixiy bosqichlarni bosib o'tdi. O'zbek kompozitorlik an'analari o'z ildizlarini og'zaki an'analarga asoslangan. Asafyev tomonidan ilgari surilgan intonatsiya nazariyasi kompozitorlik ijodini o'rganishda eng asosiy ilmiy tamoyillardan biri hisoblanadi. Ushbu yondashuvga ko'ra, har bir musiqiy asar mazmuni uning intonatsion qurilmasida mujassam bo'ladi [Asafyev, 1971]. O'zbek kompozitorlari ijodida maqom intonatsiyalarining ustuvorligi milliy ohangdorlikning shakllanishiga zamin yaratadi.

O'zbek musiqasi - maqom ladlariga asoslangan murakkab tizim bo'lib, kompozitorlar bu tizimni zamonaviy garmonik yechimlar bilan uyg'unlashtirgan. A. Zokirov "o'zbek kompozitorlarida lad aloqalari maqom sho'balarini eslatuvchi tartibda rivojlanishi kuzatiladi" deb qayd etadi [Zokirov, 2002].

O'zbek musiqa merosining muhim jihati biri ritmik qoliplarning barqarorligi. Kompozitorlar "Ufor", "Samarqand usuli" kabi qadimiy usullardan ijodiy foydalanib kelganlar [Karimova, 2017].

Milliy kompozitorlikda variatsion rivojlanish, mavzuning bosqichma-bosqich ochilishi, kulminatsiyaning o'ziga xos shakllanishi, maqomlarga xos bo'limlar tizimi keng qo'llanadi. 1930-yillardan boshlab O'zbekiston hududida professional musiqa ta'limi tizimi shakllana boshladi. Toshkent Davlat konservatoriyasining ochilishi (1936) o'zbek kompozitorlik san'atining rivojida tub burilish yasadi.

O'zbek kompozitorlari xalq kuylaridan foydalanishning bir necha metodlarini ishlab chiqqan:

- to'g'ridan-to'g'ri keltirish;
- variatsiya usuli bilan qayta ishlash;
- garmonik va polifonik rivojlantirish;
- orkestr to'qimasida milliy ohangdorlikni singdirish.

Musiqashunos olim S.Sodiqovanning fikricha, "O'zbekiston kompozitorlik maktabi Sharq ladlarining o'ziga xosliklarini Yevropa kompozitsion tamoyillari bilan uyg'unlashtirish orqali betakror uslub yaratdi" [Sodiqova, 2019].

Sodiqov o'zbek musiqasida lirizm, milliy ohangdorlik va xalq kuylarini nafis qayta ishlashi bilan e'tirof etilgan. "Munojot", "Tanovar", "Gulistonim" singari asarlari o'zbek kompozitorlik uslubining takomiliga katta ta'sir ko'rsatgan.

Kompozitorning asosiy yondashuvi - milliy melodiyaning soddalik va nafislik bilan professional shaklga moslashtirish [Sodiqova, 2019]. Tolib Sodiqovning ijodi lirizm, soddalik, intonatsion aniqlik va xalq kuylariga yaqin musiqiy tafakkur bilan ajralib turadi. Uning kuylarida "Sharq lirikasiga xos yumshoqlik, tabiiy melodik oqim" ustuvor ekanligi musiqashunoslik adabiyotlarida qayd etilgan [Mahmudov, 2009].

Sodiqov asarlarining melodik tabiatida maqom intonatsiyalarining qayta ishlanishi, ayniqsa Segoh va Navo ladlariga xos burilishlar kuzatiladi. Sodiqov xalq kuylarini qayta ishlashda ularning tabiiy melodik jarayonini buzmasdan, professional kompozitsion shaklga moslashtirishga intilgan. Uning "Munojot", "Tanovar" variatsiyalari bu borada yorqin namunadir. Sodiqov ijodining o'zbek musiqasiga ta'siri kata.

Sodiqov o'zbek kompozitorlik maktabida:

- lirizm va milliy ohangdorlikning uyg'unlashuvini kuchaytirdi;
- xalq kuylaridan ilmiy asoslangan foydalanish uslubini shakllantirdi;
- yosh kompozitorlar uchun milliy kompozitsiya namunalarini yaratib berdi.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, O'zbekiston kompozitorlik an'analari boy va rang-barang musiqiy merosga tayangan holda XX asrda professional musiqa darajasiga ko'tarildi. Maqom, xalq kuy-qo'shiqlari, milliy ritm va melodika zamonaviy kompozitsion texnikalar bilan uyg'unlashib, o'zbek kompozitorlik maktabining betakror qiyofasini yaratdi.

O'zbekiston kompozitorlarining ijodini o'rganish musiqiy-estetik tafakkurni rivojlantirishda, milliy merosni ilmiy asosda sharhlashda muhim ahamiyatga ega. Tolib Sodiqov ijodi o'zbek musiqa madaniyatining yuksak namunalaridan bo'lib, uning asarlarida xalq kuylarining tabiiyligi va professional kompozitsion yondashuv uyg'unlashgan.

Sodiqovning melodik uslubi, maqom intonatsiyalarini qayta ishlash mahorati, shaffof orkestr to'qimasi o'zbek kompozitorlik maktabi shakllanishida beqiyos o'rin tutadi. Ushbu tadqiqot natijalari musiqa nazariyasi, musiqashunoslik, san'atshunoslik va musiqiy ta'lim jarayonida qo'llanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Asafyev, B. (1971). Musiqa shakllari nazariyasi. Moskva: Muzgiz.
2. Yo'ldoshev, M. (2015). O'zbek kompozitorlik maktabining shakllanishi. Toshkent: Fan nashriyoti.
3. Zokirov, A. (2002). Maqom ladlari va zamonaviy kompozitsiya. Toshkent: San'at.
4. Karimova, N. (2017). "O'zbek musiqasida ritmik an'analalar". Musiqa va San'at, 3(2), 45-52.

5. Sodiqova, S. (2019). Sharq va G'arb an'analari musiqadagi sintezi. Toshkent: Ma'naviyat.
6. Mahmudov, R. (2009). Tolib Sodiqov ijodida milliylik va lirizm. Samarqand: Registon.
7. Qoriyev, B. (2014). "O'zbekiston kompozitorlarining milliy an'analari". San'atshunoslik tadqiqotlari, 12(1), 22-30.
8. Boboyev, V. (2025). MICROTONAL INTONATION AND ORNAMENTATION IN THE KASHKAR RUBAB MAQOM REPERTOIRE. European Review of Contemporary Arts and Humanities, 1(4), 35-44.
9. Egamberganova, Z. (2025). INTEGRATING RFID WITH SMART SHELVES AND ROBOTIC RETRIEVAL SYSTEMS FOR THE AUTONOMOUS LIBRARY. European Review of Contemporary Arts and Humanities, 1(4), 45-50.
10. Mustafoev, S. M. (2025). THE INTERCONNECTION BETWEEN SOUNDS, MUSICAL MEMORY, AND THE SENSE OF MELODY AND HARMONY. European Review of Contemporary Arts and Humanities, 1(4), 3-8.
11. ogli Muqimov, S. Z. (2025). MUSIC AND NEUROPHYSIOLOGY: HOW DOES MUSIC CHANGE BRAIN ACTIVITY?. European Review of Contemporary Arts and Humanities, 1(3), 3-7.